



Joan Saloni, el primer revolucionari de la història d'Amèrica

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 19-10-2023

Va entendre que l'evangelització dels indígenes s'havia d'estimular amb l'empoderament econòmic d'aquelles societats.

Santiago del Estero (virregnat hispànic del Perú, actualment República Argentina), 26 de novembre de 1588. Fa 435 anys. La missió jesuítica dirigida pel català Joan Saloni i completada per l'irlandès Thomas Field i el portuguès Antonio Ortega arribava a aquesta petita ciutat colonial de la cara est dels Andes, procedents de Lima, la capital virregnal. Saloni, Field i Ortega tenien la missió d'endinsar-se en els territoris de la regió del Chaco (entre els rius Paranà i Uruguai) i evangelitzar la població autòctona. Però Saloni no es va limitar a complir les instruccions que havia rebut d'Alfonso de Mogrovejo, arquebisbe de Lima. La missió de Saloni, que es va perllongar per espai de tres dècades, representaria una autèntica revolució econòmica i tecnològica. Saloni va transportar el poble guaraní a la modernitat.

Mapa del con sud d'Amèrica (1656) / Font: Cartoteca de Catalunya.

Qui era i d'on venia Joan Saloni?

Totes les fonts documentals de l'època identifiquen Joan Saloni com a natural de Catalunya o de nació catalana. En cap cas revelen la data de naixement. Però, per la naturalesa de la missió que li va ser encomanada, en el moment en què posa els peus al Chaco, podria tenir uns trenta anys, per tant, seria nascut cap al 1558 o 1560. En canvi, el que sí que està fora de qualsevol dubte és el seu indret d'origen. Segons les fonts documentals, era natural de la Granadella, capital històrica de les Garrigues. Les mateixes fonts apunten que Joan Saloni era fill d'una família de l'oligarquia rural que va confiar la seva educació a l'orde dels jesuïtes. Aquest detall és definitiu. L'orde creada per Ignasi de Loiola el 1540 (vint anys abans del naixement de Joan), en els seus inicis només havia despertat l'interès de les classes privilegiades de la societat.

Què feia Joan Saloni a Amèrica?

La dominació i espoli hispànics de la costa pacífica d'Amèrica del Sud havia revolucionat la política de Carles I i de Felip II, els primers Habsburg de Toledo. La gran massa de població que concentrava l'antic Imperi inca; el mite d'El Dorado, creat pels banquers de Carles I, i el descobriment de les mines de Potosí, font inesgotable d'or i plata, havien desplaçat l'epicentre de la dominació colonial hispànica, que havia derivat de Santo Domingo a Lima, que s'havia convertit en un bullidor de funcionaris, militars, comerciants, clergues, aventurers i delinqüents, procedents de tots els racons de l'imperi Habsburg. I l'evangelització de la població indígena, amb l'objectiu de sotmetre-la i assimilar-la al nou poder, es convertiria en la prioritat de l'aparell colonial. Aquest context seria el que explicaria l'arribada de Saloni a Lima.

Plànol d'una missió jesuítica a la nació dels guaranis / Font: Wikimedia Commons.

Com va desenvolupar la seva missió?

Saloni va ser, molt probablement, el primer europeu que va aprendre la llengua guaraní. Però el que destaca, especialment, de la història de Saloni i els pobles autòctons del Chaco és la revolució econòmica i tecnològica que va impulsar aquell missioner català. Saloni va impulsar la modernització de l'aparell productiu indígena i la racionalització del repartiment dels recursos generats per aquell aparell productiu, com una acció prioritària a l'evangelització. Saloni va entendre que aquelles societats abraçarien l'Evangelí amb més convenciment si, prèviament, se les transportava cap a un estadi de progrés social i econòmic. Durant aquelles tres dècades llargues (1588-1632), Saloni va fundar trenta missions que van impulsar un model d'explotació agroramadera gestionat, exclusivament, per la població autòctona.

Amb quins problemes es va enfrontar Joan Saloni?

Des dels inicis (1588) el projecte de Saloni va generar un nivell d'hostilitat important. Però no entre la població indígena, que hauria pogut interpretar la ideologia de Saloni com una estratègia assimilacionista. Sinó per part de les classes colonials establertes als rius Paranà i Uruguai: els encomenderos, colons castellanolleonesos que havien rebut de l'estat una encomienda (una comunitat indígena sotmesa que havia de pagar tributs i prestar serveis no remunerats a l'encomendero com a representant del poder hispànic al territori). Inicialment, Saloni va evitar el conflicte projectant el seu camp de treball cap a zones apartades que, encara, no havien estat colonitzades. Seria, precisament, l'èxit del model que preconitzava el que generaria unes fortes suspicàcies que, de seguida, es transformarien en importants hostilitats.

Representació d'un encomendero hispànic maltractant un indígena / Font: Wikimedia Commons.

“Encomenderos”: colons o delinqüents?

Quan Saloni va travessar els Andes (1588), el model de l'encomienda ja estava en crisi. Quatre dècades abans (1542), el rei Carles I havia prohibit la concessió de noves encomiendas i havia limitat la vigència de les existents a la desaparició de l'encomendero. Però aquest model estava fortament implantat al virregnat del Perú, per les diverses causes anteriorment detallades, i els encomenderos dels territoris allunyats de la capital colonial mantenien el sistema al marge de la llei. Quasi mig segle després de la prohibició, les classes colonials de la cara est dels Andes es transmetien les encomiendas de pares a fills. La derrota del partit encomendero de Pizarro, en el que havia estat el primer conflicte civil de la història colonial sud-americana (1544), no havia impedit la transcendència d'aquella forma d'esclavitud.

Representació idealitzada d'una missió jesuítica a la vall del riu Uruguai / Font: Unesco.

Saloni i les missions

Saloni va promoure un model poblacional i econòmic d'inspiració europea i mercantil. Quan es decidia la creació d'una nova “missió” (una població-explotació) no es confiava res al destí. Els plànols d'aquelles primeres missions són molt reveladors: disposició ordenada dels habitatges i de tots els edificis de la missió; distribució racional de la terra; construcció de xarxes d'irrigació; planificació de les collites; construcció d'edificis d'emmagatzematge; construcció d'elements de transport —fluvial i terrestre— per a la comercialització dels excedents de producció. I, naturalment, el

temple religiós; situat en un lloc preeminent de la missió, per recordar a tots els habitants d'aquell establiment que economia i ideologia eren elements indissociables. Joan Saloni seria el primer revolucionari de la història d'Amèrica.

Marc Pons

Podeu llegir l'article original a través del següent enllaç:

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/joan-saloni-revolucionari-historia-america-marc-pons_959940_102.html